

491.82

N 241

STANFORD UNIVERSITY
LIBRARIES

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

OCT 27 1966

НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА

Књ. XIV, св. 1.

БЕОГРАД, 1964.

САДРЖАЈ

	Страна
1) М. Стевановић, Продуктивност неких наставака којима се граде <i>nomina agentis</i> — — — — —	1
2) Р. Бошковић, Је ли Вук у Рјечник уносио речи из Горскога вијенца? — — — — —	20
3) Проф. др Александар Ђ. Костић, Језик наше медицинске литературе — — — — —	27
4) Живојин Станојчић, Стилске функције једног дијалектизма — — — — —	43
5) А. Пецо, Двојаки облици једног изведеног придјева —	49
6) М. Шамић, Неколико допуна о употреби интерпункцијских знакова — Питања за дискусију — — — — —	55
7) Момчило Д. Савић, Нови Правопис и транскрибовање италијанских имена — — — — —	62
8) Језичке поуке — — — — —	66

УРЕЂУЈЕ ОДБОР

Одговорни уредник академик др МИХАИЛО СТЕВАНОВИЋ
Секретар Уређивачког одбора др Берислав М. Николић

Штампа: Издавачко-штампарско предузеће „Обод“ — Цетиње

НЕКОЛИКО ДОПУНА О УПОТРЕБИ ИНТЕРПУНКЦИЈСКИХ ЗНАКОВА

Питања за дискусију

Свакако се претпоставља да ће ускоро доћи до новог, другог издања *Правописа*. Зато бих ја желио дати два-три предлога о неким ситнијим допунама у вези са интерпункцијом. Наиме, у јединственом *Правопису српскохрватског књижевног језика* који је израдила Правописна комисија и који је издан 1960. нису прецизирани, или су изостављени, неки случајеви употребе разних знакова интерпункције. Стога су, с обзиром на то што ти случајеви нису тако ријетки у пракси, многи у недоумици како да поступе, који знак да употрејебе и гдје да га ставе у дотичном случају. Отуда долази до извјесне неуједначености, да не кажемо шаренила, у употреби појединих интерпункцијских знакова.

Овдје ћемо се осврнути на неке од тих случајева, који су за дискусију и које би, по нашем мишљењу, требало прецизирати, односно допунити у сљедећем издању јединственог *Правописа*.

1. Зарез

Поред многобројних случајева употребе овога знака, који су темељно разрађени и заузимају готово двадесет страница великог издања *Правописа*, истакнуто је (т. 104 к) да се од именице одвајају придјевии када „имају апозитивну службу“: *Старе каменине, узгојене и тешке, потекоше...* Међутим, остало је непрецизирано да ли треба стављати зарез, или не треба, у случајевима сличним ономе којим смо почели овај свој напис, тј. када се именици, уз коју се већ налази један придјев, додаје накнадно други придјев, који је поближе одређује, а за који се не може увијек поуздано рећи да има „апозитивну службу“, нити да је у набрајању. Да наведемо неколико примјера који се тичу тога случаја:

Поводом припрема новог, другог издања *Правописа*... — Хеопсова, највећа пирамида у Египту подигнута је од камена... — То је био неопходан, али не и довољан услов друштвеног развоја. — Као што је тврдио један, мада не највећи од наших критичара XX стољећа...

Поставља се питање да ли су у овим случајевима правилно употријебљени и стављени зарези (овако већина аутора и пише), или је нужно ставити још по један зарез иза ријечи: *другог, највећа, довољан, највећи*. Бранити се, са доста убједљивим разлозима, може и једно и друго становиште. Наше мишљење је, ипак, да је у оваквим случајевима оправданије и логичније ставити зарез иза поменутих ријечи, и то из разлога што би се те ријечи, накнадно уметнуте, могле ставити и у заграду (односно између црта) мјесто између зареза. Према томе, по нашем мишљењу требало би писати:

Поводом припрема новог, другог, издања *Правописа*... Или: Поводом припрема новог (другог) издања *Правописа*... — Хеопсова, највећа, пирамида у Египту подигнута је од камена... (Боље: Хеопсова пирамида, највећа у Египту, подигнута је...) Или: Хеопсова (највећа) пирамида у Египту... — То би био неопходан, али не и довољан, услов друштвеног развоја. — Као што је тврдио један, мада не највећи, од наших критичара XX стољећа. Или: Као што је тврдио један (мада не највећи) од наших критичара XX стољећа.

У оваквим случајевима боље је и препоручљивије, наравно, писати зарезе мјесто заграде (или црта), како због смисла тако и из естетских разлога. Ми смо поменуте ријечи ставили у заграде више зато да бисмо показали и истакли како су оне накнадно додане и уметнуте, и како су на неки начин одвојене од ријечи које им претходе и слиједе.

Напоменимо да на исти начин поступају француски и енглески писци, као и то да тако савјетују аутори разних приручника о употреби знакова интерпункције у овим језицима, у којима је, како је познато, у употреби логичка интерпункција као и код нас. Ево неколико сличних примјера:

...La facilité avec laquelle les fermes se soumettent à la loi, en apparence si dure, de la vie sociale...¹ — Appartenant à cette race, noble par essence, du paysan qui vit avec les siens sur un lopin de terre...²

¹ Paul Bougert, *L'Irréparable*, стр. 60; цит. по дјелу: Jacques Damourette, *Traité moderne de ponctuation*, Paris, Larousse, 1939, стр. 36—37.

² Marie Gasquet, *Sainte Jeanne d'Arc*, стр. 11; Damourette, *op. c.*, стр. 30.

He is principally concerned with the moral, even the religious, content of poetry. — He maintains that much, even most, of what they had done was mistaken³.

Само се по себи разумије да се у набрајању одвајају зарезом један од другога придјиви (или прилози), али се посљедњи од њих не одваја од именице уз коју стоји (т. 104 б): *Немирни, грлати, насмијани младићи...* — *Све што је органски, језички непосредно повезано не може се...*⁴

2. Зарез и црта

У јединственом *Правопису* се не говори нигдје ни о употреби зареза са цртом. Узмимо примјер: *Мада се вратила кући касно — око подне — затекла га је у постељи*. Очеvidно, сагласно правилима о употреби зареза у зависним реченицама која је утврдио нови *Правопис* (т. 118), овдје иза ријечи *подне* треба ставити зарез. Али се поставља питање гдје да се он стави — испред или иза црте: *Мада се вратила кући касно — око подне, — затекла га је у постељи*; или: *Мада се вратила кући касно — око подне —, затекла га је у постељи*.

Код нас је уобичајено да се уз црту зарез ставља, уколико се он уопште ставља, онако како је овдје поступљено у првом случају, тј. да се зарез стави испред црте. Тако је поступио и А. Белић у своме *Правопису* од 1950. године: *Шта је било у нашој кући за време док сам био у школи, — не знам* (т. 219). — *Кад смо били пред кулом, — али је боље ту и стати* (т. 222). Тако су поступили понекад и аутори јединственог *Правописа* у формулацијама неких правила, иако о томе нису уопште говорили ни у поглављу посвећеном употреби зареза, ни у поглављу о употреби црте. Тако, на примјер, једна формулација о употреби наводника (т. 124е) гласи: *Кад се жели истаћи да се неке ријечи казују у сумњи или подругљиво, с иронијом, и када нечему хоће да се даде супротан смисао, — онда се оне такођер стављају међу наводнике*. У свим овим случајевима мјесто зареза и црте је правилно будући да то тражи тако сам смисао.

У другим случајевима, међутим, смисао и однос зареза и црте захтијевају да се зарез стави иза црте, што код нас није уобичајено. Узмимо као примјер за ово једну формула-

³ G. V. Carey, *A brief guide to punctuation*, Cambridge, University Press, 1960, стр. 124—125.

⁴ А. Белић, *Правопис*, т. 185.

цију новог *Правописа* (т. 105д), која гласи: *И друге сличне ријечи и скупови ријечи — између осталих и различите ријечце, па и узвици, — који нису саставни дијелови реченице, него се накнадно додају, такођер се одвајају зарезом.* Као што се види, у овом случају, с обзиром на то да је релативну реченицу требало одвојити зарезима, стављен је зарез, као што је код нас и уобичајено, иза ријечи *узвици*. Међутим, логичније би било, и природније, ставити зарез у овом случају иза црте, па према томе писати: *И друге сличне ријечи и скупови ријечи — између осталих и различите ријечце, па и узвици —, који нису саставни дијелови реченице, . . .* Јер бисмо аналогно поступили и када бисмо зарезе замијенили заградом: *И друге сличне ријечи и скупови ријечи (између осталих и различите ријечце, па и узвици), који нису саставни дијелови. . .* Слично ствар стоји и с нашим примјером (Мада се вратила. . .): логичније је зарез ставити иза црте.

Као што се види, оба ова начина комбиновања црте са зарезом имају своју одређену сврху и логику: све зависи од смисла и логичког односа између црте и зареза. Стога би мој предлог био да се и ово питање размотри и прецизира, евентуално, у новом издању *Правописа*.

Напоменимо да су и у неким страним језицима (у француском, на примјер) оба ова начина у употреби. Да овдје наведемо само примјер за овај начин који код нас није уобичајен — када се зарез налази иза црте:

Musées, localités telles que Detskoyé Sélo et Peterhof — anciennes résidences des tsars —, églises considérées comme . . . (*Les Lettres Nouvelles*, Janvier — Février 1965, p. 101.)

3. Тачка

У јединственом *Правопису* су наведени разни случајеви употребе тачке као правописног знака, укључујући и стављање тачке иза редних бројева, „ради разликовања од других бројева, када се пишу арапским цифрама“ (т. 130). Међутим, неки аутори избјегавају (пошто то није изричито истакнуто) да у насловима пишу арапски број с тачком да би означили „поглавље, одјељак или што слично“, као што је речено у т. 130 д *Правописа*. И то, како они мисле, из разлога што би се у том случају наслов могао читати и на други начин. По нашем мишљењу, ту нема мјеста никаквој двосмислености и колебању: Када је тачка употријебљена иза арапског броја у наслову, она означава редни број по-

главља, а не нешто друго; утолико прије што би се у овом другом случају ријеч која долази из арапског броја с тачком писала малим словом нпр. 1. зарез. Према томе, наслов: 1. Зарез, у значењу: *Прво, зарез*, сасвим је правилно написан. У новом издању *Правописа* пак требало би то можда и посебно истаћи како би се избјегла свака сумња и могућност колебања.

Напоменимо да је и А. Белић на овај начин обиљежавао нека поглавља у своме *Правопису*. На примјер: 1. *Запета уз засебне речи и изразе* (т. 186). А тако су понекад обиљежавани и поднаслови у *Нашем језику*.

4. Заграде

У вези са употребом округле заграде у новом *Правопису* није ништа речено о мјесту завршног дијела њеног у односу на тачку. Готово по правилу наши писци и публицисти стављају тачку иза завршног дијела заграде, чак и онда када нова реченица почиње у загради. Тако је, на примјер, један наш дневни лист⁵ писао ових дана: „Шта се крије иза свих тих наслова и имена? (Многи су још свјежи у сјећању, неки живи, а ми смо понекад тако пуни предрасуда и неповјерења). За овакав однос завршног дијела заграде и тачке неки стручњаци наводе као разлог то што реченица не почиње у оваквим случајевима ријечју у загради (у нашем случају ријечју многи), него почетним дијелом заграде, па је према томе њен природан крај завршни дио заграде, иза које треба да дође тачка. Овакво резонување није ни убједљиво, ни прихватљиво: свака реченица може да почне само ријечју, а не неким правописним знаком. Овдје су, чини се, више у питању естетски разлози и навике: љепше је и обичније да тачка дође иза заграде и да велико слово почне иза ње, а не без ње. Наше је мишљење пак да је логично и природно да се реченица која почиње у загради, а потпуна је и самостална, треба и да заврши унутар заграде и да се тачка стави прије завршног дијела те заграде. То ће рећи да горњу реченицу треба писати овако: „Шта се крије иза свих тих наслова и имена? (Многи су још свјежи... неповјерења.)

На овај начин су поступили и аутори јединственога *Правописа* у неким својим формулацијама. Да наведемо само један примјер (т. 167):

⁵ Ослобођење, Сарајево, 1. јан. 1965, стр. 7.

За изворно писање важно је заправо само то како ће имена која се тако пишу мијењати своје облике и како ће се писати и мијењати њихови присвојни придјиви. (Како ће се она читати, о томе се правила налазе у раздјелу о фонетском писању.)

На исти начин се поступа у интерпункцији француског и енглеског језика, како се види из слједећих примјера:

Mais, ma chérie, s'il en est ainsi, pourquoi ne t'épouserait-il pas? (Geste d'Emmanuel, comme si elle était blessée.) Ah! je vois...⁶

One New Year's Eve we were informed that the Turk had been cutting our telephone cables in various places, but we did not feel any alarm. (Looking back at this, I am inclined to regard it as one of the first indications of something far more important than any of us then imagined.)⁷

Према томе, остаје да се у друго издање нашег новог *Правописа* унесе и ово правило.

Слично ствар стоји и са писањем тачке у референцама ако се оне пишу у загради — у тексту или у подтексту. Тако треба писати:

Укратко: ове [тј. друштвене] науке важан су фактор у обликовању културе и дају племенит печат целокупном животу. (*Политика*, 1. јануар 1965.)

Или:

Укратко: ове науке су важан фактор у обликовању културе и дају племенит печат целокупном животу (*Политика*, 1. јануар 1965.).

Оба ова начина су одомаћена и честа нарочито у франској интерпункцији. На примјер:

Et voilà comme je fus reçus à l'oral donc, bachelier ès lettres à vie. (Verlaine, *Confessions*, I, 11. p. 70.)

Et voilà comme je fus reçus à l'oral donc, bachelier ès lettres à vie (*Ibid.*, p. 70).

Први начин је подеснији, и чешћи, када је референца дужа.

Што се тиче употребе угласте заграде, требало би у ново издање *Правописа* унијети још два случаја (поред онога који је наведен), и то:

1) Ако неко, наводећи дословно туђи цитат, дода уз тај цитат још и свој коментар, онда се тај коментар ставља, по обичају, у угласту заграду. На примјер:

⁶ Fr. Mauriac, *Asmodée*, IV, 12; *Damourette*, op. c., стр. 111.

⁷ G. V. Carey, op. c., стр. 68.

Код нас се ова врста фетицизма [Крлежа мисли на рецензије које се о нашим дјелима пишу у иностранству] необично распрострањила у последње вријеме, а било би боље да се о нашем послу говори из властите перспективе.

2) Ако се непосредно последије округле заграде осјети потреба да се у нову заграду стави нека ријеч или скупина ријечи које се по својој природи разликују од претходних ријечи, већ стављених у заграду, онда се те ријечи могу ставити — како то неки народи и чине — у угласту заграду, као у примјеру:

Нови *Правопис* (велико издање) [са школским издањем то није случај] даје доста исцрпан рјечник.

Ево један примјер на француском:

Le Goffic (Charles) [Biogr.], par M. Félix Guirand.

Што се тиче употребе заграде у загради (о томе је ријеч у т. 126 б *Правописа*), ја дијелим мишљење М. Пешикана (*Наш језик*, 1961, св. 5—6): да је округла заграда основна и да долази на прво мјесто, а у њој угласта. Оваква пракса је већ одомаћена у француском језику: TANK, char d'assaut (*Figaro* [Polybe], 22 sept. 1916) mot anngl. (J. Damourette, о. с., стр. 116.)

5. Курсивно писмо

У другом издању *Правописа* требало би одредити још бар следећа два случаја употребе курсивног писма:

1) У насловима књига, називима часописа и сл. На примјер: *Смрт Смаил-аге Ченгића, Правопис српскохрватског књижевног језика, Српски књижевни гласник*. Овакав начин писања наслова, назива часописа, збирки и сл. одомаћен је готово у свим језицима свијета, а и код нас у знатној мјери. (Прво издање *Правописа* прописује само да се наслови књига, називи часописа и сл. стављају међу наводнике, или пишу само великим почетним словом, будући да је и оно само „довољно да отклони сваку двосмисленост“ — т. 124 г.)

2) У случају када се извјесни изрази или пасажии хоће посебно да истакну, као у примјерима:

Све што је органски, језички непосредно повезано не може се одвајати запетом... (А. Велић, *op. cit.*, т. 185.) — угласта се заграда обично употребљава... (*Ibid.*, т. 237.)

М. Шамић